

Joseph Conrad'ın *Gizli Ajan* Romanındaki Winnie Verloc adlı Baş Kadın Karakter Üzerine Bir İnceleme

An Analysis of the Major Female Character Winnie Verloc in Joseph Conrad's The Secret Agent

Mehmet Galip ZORBA*

Özet: 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başında İngiliz edebiyatına pek çok eser kazandıran Polonya asıllı İngiliz yazar Joseph Conrad eserlerinde çoğunlukla sömürgecilik ve emperyalizm ile birlikte bunların ortaya çıkardığı olumsuzlukları kaleme almıştır. J. Conrad'ın eserlerindeki başkarakterler genellikle erkektir. *Gizli Ajan* romanı hem politik içerikli konusuyla hem de başkarakterinin bir kadın olması özelliğiyle Conrad'ın diğer romanlarından ilk bakışta hemen ayrılır. Romanın bir diğer özelliği de Viktorya Dönemi'nde kadının toplumdaki yerini çok çarpıcı bir şekilde ortaya koymasındır. *Gizli Ajan* romanın içerik ve yaratılan karakterler açısından farklı oluşu romanı incelemeye değer bir eser kılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Conrad'ın yarattığı karmaşık ve derin bir kadın başkarakter olan Winnie Verloc'u incelemektir.

Anahtar sözcükler: Joseph Conrad, *Gizli Ajan*, karakter incelemesi, Viktorya Dönemi

Abstract: British writer of Polish origin Joseph Conrad, who wrote many works of fiction in English between the end of the 19th century and the beginning of the 20th century mainly deals with colonialism, imperialism, and the problems resulting from them in his works. Besides, the main characters in his works are generally male. From this point of view, *The Secret Agent*, differs from his other works in terms of both its political topic and its main female character. Moreover, the other characteristic of the work is that it strikingly depicts the place of women in the late Victorian Age. Therefore both, *The Secret Agent*, and the main female character are well worth analysing. The aim of the study is to analyse Winnie Verloc, who has a complicated and deep character.

Keywords: Joseph Conrad, *The Secret Agent*, character analysis, Victorian Age

Joseph Conrad 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında İngiliz edebiyatına öykü, roman ve oyun türünde pek çok eser kazandırmıştır. Genellikle sömürgecilik ve emperyalizm üzerine yazan Conrad'ın eserlerinde deniz ve denizde geçen maceralar önemli yer tutar. Ayrıca birçok eserinde erkek karakterleri psikolojik ve epik ikilemler içinde sergilerken, kadın karakterleri ise, başkarakterleri ya destekleyici ya da daha alt konumlara indirgemıştır (Wheatley, 2001). *Gizli Ajan* romanı ise, işlenen konu, hikâyenin geçtiği mekân ve de başkarakterinin kadın olmasıyla Conrad'ın diğer romanlarından ayrılır.

Conrad'ın, romanlarında kronolojiyi bozan, anlamı belirsizleştiren, bilinçsiz dürtüleri açığa vuran, medeniyetle barbarlık arasındaki sınırları silen, bilimsel ve ahlaksal kesinliklere temelden kuşku uyandıran anlatım teknikleri kullanması ve romanlarındaki karakterlerinde görülen “ya-bancılaştırma” anlatımını modernleştiren önemli unsurlardandır. Ayrıca en az Thomas Hardy kadar

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, galipzorba@hotmail.com

karamsar olmasına rağmen ondan farklı olarak karamsarlığını çok ince yollarla gizlemiştir eserlerinde. Bunların dışında da Conrad'ın romanlarındaki karakterler, özellikle de *Gizli Ajan* romanındaki profesör karakteri, Dickens romanlarındaki karakterlerle benzerlikler taşırlar (Karl, 1997). Bunun yanında Conrad, gelişen roman türüne gittikçe artan varoluşçu bir bakış açısı getirmiştir. Yarattığı karakterler kendilerini düşünsel boyutta sorgular ve insanın varoluş amacını bulmaya çalışırlar. Conrad'ın pek çok eserinde vurgulamak istediği, insanoğlunun anlaşılabilirliği ve duyarsızlığıdır (Bala, 1990).

1907 yılında yayınlanan *Gizli Ajan* romanı Conrad'ın birçok romanından farklı olarak denizde ya da yabancı ülkelerde değil; Londra'da geçmektedir. Conrad romanını "*basit bir hikâye*" olarak tanımlasa da bu basitlik romanın sadece yüzeyinde kalır (Karl, 1997). Londra'da yaşayan Adolf Verloc adlı bir casusun ve karısı Winnie Verloc'un öyküsünü anlatan roman anarşizm, casusluk ve terörizm konularını ele alır. Romanda Verloc Greenwich Gözlemevi'ne başarısız bir bombalı saldırı planlamıştır. Aslında Conrad bu öyküyü gerçek hayattan esinlenerek yazmıştır. Martial Bourdin adında bir Fransız 1894 yılında gerçekten de Greenwich Gözlemevi'ne bombalı bir saldırı yapmak isterken bombanın zamansız patlaması sonucu ölmüştür. Conrad *Gizli Ajan* romanına 1920 yılında yazdığı önsözde bir arkadaşının ölen bombacıyla ilgili söylediklerini şöyle aktarmıştır: "*Ah, o adam yarım akıllıydı, o olayın ardından ablası intihar etti*" (Conrad, 2006, X). Zaten romanda da bombayı taşıyan Verloc'un kayınbiraderi Stevie gerçek hayatta da zekâ özürdür ve bombayı taşıırken ayağının bir ağaç köküne takılması sonucu düşer. Bombanın erken patlamasına neden olup parçalanarak can verir. Canı kadar sevdiği küçük kardeşinin bu şekilde ölmesine dayanamayan ablası Bayan Verloc bir köprü'nün üzerinden atlayarak intihar eder.

Hem gerçek hikâyeden hem de Conrad'ın önsözünden anlaşılacağı gibi *Gizli Ajan* aslında Adolf Verloc'un değil, karısı Winnie Verloc ve kardeşi Stevie'nin öyküsüdür. Zaten Conrad da önsözünün son cümlesinde buna çok açık bir şekilde değinerek bu hikâyenin Winnie Verloc'un hikâyesi olduğunu belirtir.

"Ama yine de Winnie Verloc'un öyküsünü son derece perişan, delilik ve umutsuzlukla dolu anarşist sonuna dek anlatmakla ve onu burada dile getirdiğim gibi anlatmakla, insanoğlunun duygularını gereksiz yere incitmek gibi bir niyetim olmadığını belirteceğim" (Conrad, 2006, VX).

Conrad *Gizli Ajan* aracılığıyla Viktorya Dönemi'nde kadının toplum içerisindeki yerini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Eserin başkarakterinin kadın olması ve bu durumun yazarın diğer eserlerinden farklı bir karakter yaratımını içermesi *Gizli Ajan* romanını incelemeye değer kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı da, Conrad'ın yarattığı karmaşık ve derin bir kadın başkarakter olan Winnie Verloc'u incelemektir. Viktorya Dönemi'nde kadının toplumdaki yeri hakkında genel bir bilgilendirme Winnie Verloc karakterini anlamakta yararlı olacaktır.

Viktorya Dönemi'nde Kadının Toplumdaki Yeri

Kraliçe Viktorya'nın (1837-1901 yılları arasında) tam 64 yıl İngiltere'nin başında kaldığı dönem Viktorya Dönemi olarak adlandırılır. Viktorya Dönemi'nde İngiltere'de sanayileşme ve makineleşme alanlarında büyük bir gelişme yaşanmıştır. Bunların dışında dünyanın pek çok yerinde savaşlar ve bu savaşların sonucunda yeni topraklar kazanan İngiltere Christopher North'un deyişiyle "*topraklarında güneşin batmadığı*" bir imparatorluk haline gelmiş ve oldukça zenginleşmiştir. Viktorya Dönemi siyasal alandaki olayların yanı sıra dönemin insanların ve toplumunun özellikleri açısından da kendine özgü bir yere sahiptir.

Gizli Ajan her ne kadar Edward Devri'nde kaleme alındıysa da romanın öyküsü Kraliçe Viktorya'nın başta olduğu 1886 yılında geçer. Conrad romanında bu tarihi açıkça belirtmese de bunu anlamamızı sağlayan iki önemli unsur vardır. Birincisi, Greenwich Gözlemevi'ne Martial

Verloc'un sözde işine, dükkânına, bu dükkânda satılan mallara ve de Brett Sokağı'na bakınca sıradan bir insan olmaktan çok uzakta duran bir adam çıkıyor karşımıza. Karısı Winnie Verloc ise ilk önce *"karşılaştığı olayların iç yüzünü bilmezden gelmeyi prensip haline getirmiş"* bir kadın olarak betimlense de romanın ilerleyen kısımlarında bu betimlemenin oldukça yüzeysel kaldığı görülür. Winnie kocasının esnaflık işinin göstermelik olduğunu bildiği halde bunu fazla kurcalamaz. Ama Bay Verloc'un gizli bir takım işler içinde olduğunu da bilir. Çünkü Bay Verloc günün birinde gerçek işini siyasi bir iş olduğunu söyler. Kadında olayların iç yüzünü merak etmediği için bunu çok fazla kurcalamaz.

Bay Verloc'un gerçek işi -dolayısıyla da gerçek kimliği- karısıyla olan iletişimini de olumsuz yönde etkiler. Bay Verloc Greenwich Gözlemevi'ne bombalı bir saldırı yapma emrini aldıktan sonra bu görevin verdiği baskıyla iyice içine kapanır. Zaten Bay Verloc konuşkan birisi değildir. Karısıyla hep belirli şeyler konuşur ya da Winnie'nin anlattığı şeyleri dinliyormuş gibi yapar. Örneğin, Bay Verloc bir akşam uyumak için yatak odasına çıkar. Ancak Winnie zekâ özürü kardeşi Stevie'nin davranışlarıyla ilgili bir şeyler anlatmaya koyulur. Winnie konuşurken Bay Verloc aldığı görevin baskısından dolayı karısını dinlemez. *"Bay Verloc'un gerginliği, karısının söylediklerinden bir anlam çıkarmasını olanaksız kılmıştı. Kadın çok kalın bir duvarın öte yanından konuşuyormuş gibiydi"* (Conrad, 2006, 73).

Buna benzer bir şekilde annesinin ısrarla birkaç tanıdığını araya koyarak güç bela ayarladığı bakımevinde kalmak istemesine çok içerleyen Winnie, hem bu durumu, hem de Stevie'nin annesinin gidişinden dolayı çok zorluk çekeceğini yine yatak odasında Bay Verloc'a anlatır. Fakat adam da yine kadının söylediklerini önemsemez. Kadın bunları söylerken Bay Verloc çok başka şeyler düşünür. *"Bay Verloc, hiç farkına varmadan kendi içinde yoğunlaşarak giysilerini çıkarmaya devam etti, uçsuz bucaksız ve hiç umut vermeyen bir çölün ıssızlığında soyunan bir adam gibi"* (Conrad, 2006, 196).

Bay Verloc'un bu tutumunun aksine Winnie Verloc kocasına bağlı ve ailesine bağlı bir eş portresi çizer. Aralarındaki iletişim eksikliği ve mesafeden rahatız değildir. Bay Verloc da Winnie için benzer şeyler düşünür. *"Karısını bir eşin sevilmesi gerektiği gibi seviyordu; yani evliliğe uygun bir biçimde sahip olduğu en birinci şeyi sever gibi"* (Conrad, 2006, 197). Ancak bu noktada önemli bir ayrıntı vardır. Roman boyunca buna benzer şeyleri Winnie'nin söylediğine tanık olmayız. Üstelik Bay Verloc'tan evlenmeden önceki nazik ve kibar tavırlarını beklemez hale gelir artık, ona karşı bir saygı duyar sadece.

"Çekiciliğinden tümüyle emin olan Winnie, evlilik hayatlarının günlük ilişkilerinde kocasının kendisiyle nazik bir tarzda konuşmasını ve kendisine kibar bir tarzda davranmasını beklemezdi; bunlar olsa olsa gereksiz ve çoktan eskimiş, muhtemelen hiçbir zaman tam anlamıyla yerine getirilmeyen, bugün en üst çevrelerde bile bırakılmış ve onun sınıfının standartlarına daima yabancı tavırlardı. Kocasından nezaket beklemiyordu. Winnie, kocasının ayrıcalıklarına sadakatli bir saygı duyardı" (Conrad, 2006, 208).

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Winnie için bu evlilik kardeşi, annesi ve kendisi için güvenli bir hayat temin etmekten öte bir anlam taşımaz ve bundan başka bir beklentisi de yoktur. Verloc çiftinin evliliklerindeki iletişim eksikliği ve Winnie'nin kocasının ne iş yaptığı üzerine çok fazla kafa yormaması, Stevie'nin ölümünden sonra Winnie'nin kocasını aslında hiç tanımadığını anlamamızı sağlar.

Bay Verloc, Greenwich Gözlemevi'ne yapacağı bombalı saldırı görevinde Winnie'nin özürü kardeşi Stevie'yi kullanır. Çünkü oğlan Bay Verloc'a hem hayran olduğu için onun dediği her şeyi yapardı hem de Bay Verloc'tan çekindiği için söylemesini istemediği bir şeyi asla kimseye

Alıntıdan anlaşılacağı üzere, Winnie'nin genç kasapla çok iyi ve adım adım evliliğe doğru gitmesi beklenen ilişkisi birden biter. Winnie, dışarıdan bakıldığında her ne kadar vurdumduymaz gibi görünmeye çalışsa da, genç kasabı asla unutmamıştır. Çünkü o genç kasabın hayali bile kendisini zaman zaman iyi hissetmesine neden olur.

“Bu hayalde sıcak bir Londra yazının nefesi ve merkezi figür olarak da en iyi pazar giysilerini giymiş, siyah saçlı başında hasır şapka, ağzında tahta pipo bulunan bir delikanlı vardı. Bu sevgi dolu ve hoş genç köpürerek akan yaşam nehrindeki yolculuk için harika bir yol arkadaşıydı; yalnız kayığı çok küçüktü işte. Bu kayıkta, kürek çekecek bir yol arkadaşı için yer vardı da yolcular için oturacak yer yoktu. Bu delikanlı Belgravia konağının eşiğinden çıkıp gitsin diye gönderilirken, Winnie yaşlı gözlerini siliyordu. Bu genç bir kiracı değildi. Kiracı Bay Verloc'tu; tembel ve hep geç saatlerde dönen, sabahları yorganın altında mahmur bir halde şakalar yapan ama şiş göz kapaklarının arasından âşıkça bakan ve cebi her zaman paralı biri. Bu adamın hayatının durgun nehri köpürmezdi; gizli yerlerden akardı. Fakat teknesi geniş bir kotraya benziyordu ve yüce gönüllü suskunluğuyla, doğal olarak yolcuların varlığını kabul ediyordu” (Conrad, 2006, 261-262).

Alıntıdan da ortaya çıkıyor ki, genç kasap Winnie Verloc'un aklından hiçbir zaman çıkmamıştır. Annesinin düşüncelerinin aksine, Winnie o genç kasabı çok sevmiş ve onunla evlenmeyi düşünmüştür. Ancak Stevie ve annesiyle birlikte genç kasapla yaşayamayacağı için, sevgisinden vazgeçip, Bay Verloc'la evlenmiştir; çünkü Bay Verloc, gizli kapaklı işlerle uğraşmasına rağmen, kardeşi ve annesi için bir kurtuluş yoludur ve Winnie'nin başka bir seçeneği yoktur. Kocasını öldürdükten sonra kaçmak için yardım istediği Ossipon'a kasabın oğlu ve Bay Verloc'la olan durumunu şöyle anlatır:

“O zamanlar sevdiğim erkek oydu'. Diye devam etti Bayan Verloc, 'sanırım o da bunu benim gözlerimde görebilirdi. Haftada yirmi beş şilin ve babası, sakat anasıyla geri zekâlı deli kardeşi eline bakan bir kızla evlenmek gibi bir aptallık yaparsa onu dükkândan kovmakla tehdit etti. Fakat o yine de benden ayrılmadı ve sonunda ben bir akşam onun suratına kapıyı çarpacak cesareti buldum. Bunu yapmak zorundaydım. Onu çok seviyordum. Haftada yirmi beş şilin! Bir de diğer adam vardı; iyi bir kiracı. Bir kız ne yapabilir? Sokaklara mı düşseydim? Adam kibar görünüyordu. Beni de istiyordu. Annemi ve o zavallı çocuğu ne yapacaktım? Ha? Evet dedim. Adam iyi huylu görünüyordu, cömertti, parası vardı, sessiz sakindi” (Conrad, 2006, 295).

Winnie'yle genç kasabın ilişkilerinin bitmesinin nedenleri arasında sadece sakat annesi ve zekâ özüllü kardeşi değil, aynı zamanda da genç kasabın kazandığı paranın geçinmek için yeterli olmamasıdır. Winnie'nin evliliğinin temelinde ailesine rahat ve güvenli bir yaşam sağlayabilme çabası yatar. Diğer bir deyişle, Viktorya Dönemi evliliklerinin temel özelliklerini taşıyan bu evlilik, çıkar ilişkisine dayalı bir evliliktir. Bay Verloc'un Winnie'yi sevdiği, Winnie'nin de kocasını hiç sevmediği göz önüne alınırsa bunun bir maddi sömürü olduğu da düşünülebilir. Çünkü Winnie'nin evliliğindeki temel nedenlerden biri de, Bay Verloc'un parasının olmasıdır. Yani Verloc çiftinin sözde saygıdeğer ve namuslu evliliklerini oluşturan maddi sömürüdür (Lutz, 2008).

Çıkar ve sömürü üzerine kurulan bu evlilik adeta karşılıklı yapılmış *“ticari bir anlaşma”* gibidir (Lutz, 2008). Bu anlaşmada Bay Verloc'a düşen görev iyi, cömert ve kibar eş olup, karısına, karısının kardeşine ve annesine güvenli bir sığınak olmakken, Winnie'ye düşen görev

Winnie gelir, onu teselli verici, huzurla dolu cennete götürür gibi kendi yatağına götürürdü Stevie'de, adı ve adresi gibi önemsiz şeyleri unutmaya yatkın olsa da duygulara karşı korkunç bir bellek vardı. Şefkatle. Yatağa alınmak muhteşem bir ilaçtı” (Conrad, 2006, 185).

Bay Verloc ise Stevie'yi tam anlamıyla etkisiz bir eleman olarak görmektedir. Aslında Stevie'yi umursamayan Bay Verloc sadece karısının kardeşi olması nedeniyle ona karşı yüzeysel bir yakınlık hisseder. Annesine göre ise bu yakınlık tamamen yüzeysel bir tahammülden ibarettir. Ancak Winnie içten içe kocasının ve kardeşinin daha çok yakınlaşmasını umar.

“Bay Verloc'un Stevie'ye verdiği değer, hayvanlara pek düşkün olmayan bir adamın, karısının çok sevdiği bir kediye göstereceği kadardı ve bu değer, taşıdığı iyi niyet ve üstünlük yönünden esasen aynı nitelikteydi. İki kadın da bundan fazlasını beklememişlerdi” (Conrad, 2006, 53).

Bay Verloc'un bu üstünlük ilgisinin farkında olan Winnie ve annesi de Stevie'nin Bay Verloc'u kızdırabilecek herhangi bir şey yapmaması için ellerinden geleni yaparlar. *“Onun kendisini evin efendisinin gözünde herhangi bir şekilde sevimsiz hale getirmesini önlemek için harcadıkları çabanın bu iki kadının yaşamına kattığı gerginlik hiç de az değildi” (Conrad, 2006).* Winnie'nin annesinin evden ayrılıp bir bakımevine yerleşmeyi kafasına koymasının altında yatan neden de Bay Verloc'un Stevie'ye ve kendisine karşı duyduğu anlayışın zamanla yok olmasından korkması ve bu yüzden hiç değilse *“bir yük”*ün evden ayrılmasıdır. Böylece Bay Verloc tüm anlayışını Stevie için kullanabilecektir.

“Bay Verloc'un şefkatinin kalıcı olma ihtimali ne kadar az zorlanırsa o kadar artacağı yolundaki katı ve mantıklı görüşü benimsedi. Bu harika adam karısını seviyordu tabii ki, fakat onun akrabalarının, karısına karşı duyduğu sevgiyi gerektiğince göstermesine yetecek kadarına bakmayı yeğleyeceği kuşkusuzdu. Bu duygunun sağlayacağı yararın tamamının zavallı Stevie'de toplanması daha iyi olacaktı” (Conrad, 2006, 179).

Winnie'nin kardeşinin Stevie'ye düşkünlüğü Winnie'nin hem hayatında hem de aldığı kararlarda son derece önemli bir etkisi vardır. Winnie'nin evliliğinin yarısını Stevie ve onun güvenliği, diğer yarısını da Winnie'nin Bay Verloc' duyduğu güven oluşturmaktadır (Lutz, 2008). Stevie, Bay Verloc yüzünden ölünce de evliliği oluşturan unsurlar ortadan kalkar. Bu evliliğin bittiğini anlayan Winnie Verloc da oğlu gibi gördüğü kardeşine duyduğu sevgiden dolayı, onu bilerek öldürdüğünü düşündüğü kocası Bay Verloc'u öldürür.

Aslında Winnie Verloc kardeşini çok sevdiği halde onun yokluğunun ne anlama geleceğini bilmez. *“Onun yokluğuna katlanamazmışım ha!”* dedi Bayan Verloc ağır ağır. *“Onun yararına da olsa onun yokluğuna katlanamazmışım ben! Lafa bak! Elbette onun yokluğuna katlanabilirim” (Conrad, 2006, 206).* Böyle düşünmesine rağmen Stevie'nin ölüm haberinin ardından müthiş bir üzüntü ve yıkıntı duyan Winnie Verloc Ossipon'la ülke dışına çıkmakla ilgili konuşmalar başlayınca Stevie'nin ölüğünü bir an unuttur ve Stevie'nin yolculuklara dayanamayacağını düşünür. Ancak kardeşinin öldüğünü hatırlayınca da bu kayba alışmanın çok zor olacağını anlar.

Sonuç

Bu çalışmada Joseph Conrad'ın *Gizli Ajan* romanındaki baş kadın karakter olan Winnie Verloc'un bir incelemesi sunulmuştur. İnceleme Winnie Verloc'un, kocası Bay Verloc, kardeşi Stevie, aşığı ve kocasının arkadaşı olan Ossipon ile olan ilişkileri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Kadın kahraman, yitirdiği mutluluğun, kaybettiği kardeşinin ve uğradığı ihanetin intikamını almak için kocasını öldürür. Sevgiden yoksun evliliğiyle, kocasının cinsel ihtiyaçlarını karşılamasıyla, olaylardan aptalcasına memnun olmasıyla, ikiyüzlülüğüyle Viktorya Dönemi'nin birçok özellik-

lerini taşır.

Winnie Verloc zekâ özürlü kardeşine ve annesine sağlayacağı imkânlar için kocasıyla evlenmiş, kocasını sevmeyen, eğitim düzeyi düşük, mutsuz bir kadındır. Verloc çiftinin sevgiden yoksun evlilikleri Viktorya Dönemi'ndeki evliliklerle bezerlik göstermektedir. Ayrıca bu zoraki evliliğin ortaya çıkardığı ikiyüzlülük de Viktorya Dönemi'nde var olan özellikler arasında yer almaktadır. Winnie Verloc hayatında önemli yere sahip erkekler tarafından ihanete uğramış bir kadındır. Bu ihanetler sonucunda da önce sevmediği bir adamla evlenir; sonra katil olur, en sonunda da akli dengesini yitirerek intihar eder. Diğer bir deyişle erkek egemenliğindeki bir toplumda erkeklerin eylemlerinin kurbanı olur.

Conrad, Winnie Verloc karakteriyle Viktorya Dönemi'nde sadece kadının yerini değil; aynı zamanda dönemin özelliklerini de yansıtmaktadır. Winnie Verloc karakteri üzerinden dolaylı olarak Viktorya Dönemi'nde kadınların sahip oldukları haklarla ve toplumun kadınlara karşı olan bakışıyla kadınların özgür bir birey olamayacağını belirtir. Ayrıca Winnie Verloc karakteriyle Viktorya Dönemi'nde sadece kadının yerini yansıtırken; eserdeki diğer karakterler, tasvirler ve olaylarla aynı zamanda dönemin özelliklerini de yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ablow, R. (2007). *The marriage of minds: Reading sympathy in the Victorian marriage plot*. Stanford: Stanford University Press.
- Arıkan, A. (2009). Edebiyat öğretiminde göresel araç kullanımı: Kısa öykü örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 1-16. İzmir.
- Auerbach, S. (2010). "A right sort of man": Gender, class identity, and social reform in Late-Victorian Britain. *The Journal of Policy History*, 22(1), 64-94. Cambridge.
- Bala, S. (1990). *Joseph Conrad's fiction*. New Delhi: Intellectual Publishing House.
- Berstein, S. (2004). Politics, modernity, and domesticity: The Gothicism of Conrad's *The Secret Agent*. *Clio*, 32(3), 285-301. Forth Wayne.
- Bradbrook, M. C. (1942). *Joseph Conrad: Poland's English genius*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Bush, J. (2005). Special strengths for their own special duties: Women, higher education and gender conservatism in late Victorian Britain. *History of Education*, 34(4), 387-405.
- Christ, C. T., & Robson, C. (2006). The Victorian Age. Ed. S. Greenblatt, *The Norton Anthology of English Literature. Vol. II*, 979-1823. USA: Norton Company Press.
- Conrad, J. (2006). *Gizli ajan*. Çev. Süha Sertabiboğlu. Ankara: İmge Yayınevi.
- Conrad, J. (1994). *The secret agent*. London: Penguin Books.
- Gilmore, T. B. (1969). Retributive irony in Conrad's *The Secret Agent*. *Conradiana*, 1(3), 41-40. Lubbock.
- Godfrey, B. S., Farrall, S., & Karstedt, S. (2005). Explaining gendered sentencing patterns for violent men and women in the Late-Victorian and Edwardian period. *The Centre for Crime and Justice Studies*, 45, 696-720. London.
- Harrington, E. B. (2004). The anarchist's wife: Joseph Conrad's debt to sensation fiction in *The Secret Agent*. *Conradiana*, 36(1/2), 51-63. Lubbock.
- Karl, F. R. (1997). *A reader's guide to Joseph Conrad*. USA: Syracuse University Press.
- Kim, S. R. (2003). Violence, irony, and laughter: The narration in *The Secret Agent*, *Conradiana*, 35(2), 75-97. Lubbock.
- Lombroso, C. (1980). *The female offender*. Littleton, Colorado: Fred Rothman.
- Lutz, J. (2008). A rage for order: Fetishism, self-betrayal, and exploitation in *The Secret Agent*, *Conradiana*, 40(1), 1-24. Lubbock.
- Martin, W. A. (2004). For perverse unreason has its own logical processes: Masochism and redemption in *The Secret Agent*. *Conradiana*, 36(1/2), 33-50. Lubbock.

- Meyers, J. (1991). *Joseph Conrad a biography*. New York; Macmillan Publishing Company.
- Nohrnberg, P. (2003). "I wish he'd never been to school": Stevie, newspapers and the reader in *The Secret Agent*. *Conradiana*, 35(1/2), 49-61. Lubbock.
- Parlak yıldız, N. A. (2007). Osman Aysu'nun "Odak Noktası" ile Joseph Conrad'ın "Gizli Ajan" romanlarında ana figürlerin şiddet karşısındaki tutumlarının sosyolojik ve psikolojik açıdan analitik olarak karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Sikorska, L. (2007). *A short history of English Literature*. Poznan: Wydawnictwo Poznanskie Publication,
- Stott, R. (1993). The woman in black: Race and gender in *The Secret Agent*. *Conradiana*, 17(2), 39-58. Lubbock.
- Tabili, L. (2002). Poor women's lives: Gender, work, and poverty in Late-Victorian London. *Victorian Studies*, 44(2), 339-341. Bloomington.
- Thomas, M. (2002). Anarcho-feminism in late Victorian and Edwardian Britain: 1880-1914. *Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis*, 47, 1-31.
- Urgan, M. (2004). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Warner, O. (1950). *Joseph Conrad*. United Kingdom: Longman & Green CO.
- Watt, I. (2000). The political and social background of *The Secret Agent*. Ed. I. Watt. *Essays on Conrad*, 42-64. United Kingdom; Cambridge University Press.
- Watts, C. (1993). *A preface to Conrad*. London: Longman Group U.K. Ltd.
- Wheatley, A. E. (2001). A world of their own: Submersion of gender expectations in Conrad's *Play*. *Papers on Language & Literature*, 37(1), 25-50. Edwardsville.